

**Югозападен университет „НЕОФИТ РИЛСКИ“
Факултет по изкуства
Катедра Културология, 2014**

АВТОРЕФЕРАТ

ДИСЕРТАЦИЯ

***Тема „ФОЛКЛОРНО-МИТОЛОГИЧНИ МОТИВИ
В ПЛАСТИЧНИТЕ ИЗКУСТВА НА БЪЛГАРИЯ-XIX-XX в.“***

***за присъждане на образователната и научна степен
„Доктор“***

***Докторска Програма – Теория и история на културата
Професионално направление 3.1 – Социология,
антропология и науки за културата***

***Дисертант: Светлин Абаджиев
Научен ръководител: проф. д.и.н. Валентин Ангелов***

***Рецензенти:
Проф.д.н.к. Васил Марков
Доц. д-р Саша Лозанова***

Благоевград, 2014

Докторантът е зачислен в редовна докторантура по шифър 3.1 - Социология, антропология и науки за културата

Дисертационният труд на тема:

„ФОЛКЛОРНО-МИТОЛОГИЧНИ МОТИВИ
В ПЛАСТИЧНИТЕ ИЗКУСТВА НА БЪЛГАРИЯ-ХІХ-ХХ

в.”

е обсъден и предложен за
публична защита на заседание на
катедра „Културология“ към Факултет по изкуствата при
ЮЗУ „Неофит Рилски”, Благоевград
проведено на 24.11.2014г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои
на 26.02.2015 г. в Югозападен университет
„Неофит Рилски” - Благоевград, УК – 1, кабинет 577.

Материалите по защитата са на разположение на
интересуващите се в кабинет 570, УК - 1,
на Югозападен университет „Неофит Рилски”,
ул. „Иван Михайлов” №66, гр. Благоевград

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	3
ГЛАВА ПЪРВА	14
<i>1. Фолклорно-митологични мотиви в българското изкуство през XIX в. .</i>	<i>14</i>
<i>1.1. Характерни особености в развитието на изкуството и културата през Възраждането и причини за интереса към фолклорно-митологични мотиви</i>	<i>14</i>
<i>1.2. Влияние на фолклора и митологията върху художествените школи през Възраждането</i>	<i>24</i>
<i>1.3. Представители на възрожденската живопис, интерпретиращи фолклорни мотиви</i>	<i>40</i>
<i>1.4. Някои основни тенденции и изводи, характеризиращи фолклорно-митологичните мотиви като част от възрожденското изкуство и култура</i>	<i>47</i>
ГЛАВА ВТОРА	50
<i>2. Фолклорно-митологични мотиви в българското изкуство след Освобождението на България от турско робство</i>	<i>50</i>
<i>2.1. Битово-описателният характер в творчеството на следосвободженските художници и фолклорните влияния. Селото като основен мотив в стремежа към национален стил</i>	<i>50</i>
<i>2.2. Представители на следосвободженското изкуство в България, повлияни от бита и фолклора</i>	<i>58</i>
<i>2.3. Някои основни тенденции и изводи, характеризиращи битоописателния характер в произведенията на първото поколение следосвободженски художници в България</i>	<i>73</i>

ГЛАВА ТРЕТА

77

3. Фолклорни мотиви в живописа, скулптурата и графиката от първата половина на XX век като част от Движението за родно изкуство

77

3.1. Предпоставки за появата и развитието на Движението за родно изкуство. Българският фолклор и митология като фундамент

77

3.2. Представители на Движението за родно изкуство, повлияни от фолклорно-митологични мотиви

86

3.3. Някои основни тенденции и изводи, характеризиращи фолклорно-митологичните мотиви, като съществен принос при възникването и развитието на Движението за родно изкуство, както и ролята на Движението за развитието на културата и изкуството през XX век

128

3.4. Проблемът „родно-чуждо“ през 20-30-те години на XX век. Художествената критика и Движението за родно изкуство

135

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

144

4. Фолклорно-митологични мотиви в пластичните изкуства на България през втората половина XX век. Фолклорно-митологични мотиви в пластичните изкуства на България през тоталитарния период

144

4.1. Основни аспекти и предпоставки при интерпретирането на фолклорно-митологични мотиви през тоталитарния период

144

4.2. Творци, повлияни от фолклора и митологията. Фолклорът като част от творческата самобитност

151

4.3. Някои основни тенденции и изводи в културата и изкуството през тоталитарния период - фолклорът и

<i>митологията като източници на мотиви в произведенията на творците</i>	190
<i>4.4. Пластичните изкуства в България в периода 1989-2000 г. (изкуство в преход)</i>	193
ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ.	213
НАУЧНИ ПРИНОСИ	217
БИБЛИОГРАФИЯ	219
ПРИЛОЖЕНИЕ	225
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	234

УВОД

През XIX и XX век се осъществяват сложни социокултурни промени, които оказват влияние върху основните теми и сюжети в изобразителното изкуство. В отделни изследвания се застъпва мнението, че през XIX и XX век се разработват като теми следните пластове: пласт на религиозните обреди и символи; фолклорно-митологичен пласт; природата, човешката личност, светският дух и мислене; национално-патриотичните символи и социалните теми. Доколкото днес част от творците отново се обръщат към фолклора и митологията, едно подобно изследване на фолклорно-митологичните мотиви в пластичните изкуства на България би могло да помогне в търсенето на отговори за присъствието на тези мотиви в съвременните произведения.

Пластичният фолклор е опазил някои мотиви и символи, които може и да отсъстват в словесното народно творчество.

Историческите условия, при които се формира българската култура -допир с високоразвитата византийска култура, приемането на християнството, неговият култ и художествените образци благоприятстват за проникване на чужди културни заемки в българското изкуство (вж. Ангелов, В., 1980).

Българската култура като част от общоевропейските култури представлява една открита система, която постоянно всмуква в себе си чужди въздействия под различна форма - чрез начина на пластично изобразяване и чрез художествените материали и изразни средства, както и по отношение на образната система и семантиката. Всички тези влияния обаче биват пречупени през регионалните особености, наследените традиции и фолклор, чието влияние е силно характерно за

българската култура. Наследените архетипи (типични модели на поведение) са фактор, който влияе в значителна степен, „доказателство за съществуването на архетипове е материализирането чрез символи в различни културни реализации – в митологията, във фолклора, във вярванията и ритуалите за всички народи...Възникването на религиите, техният смисъл, съдържание, символика представляват разгърната система на основни архетипове.“ (Вълкова, М., 2009: 72). Всички тези фактори в различна степен оказват влияние при формиране на възрожденската култура и изкуство. Няма да сгрешим ако твърдим, че до определена степен външните влияния биват „побългарени“. Творците винаги се отнасят ревниво по отношение на завещаните културни традиции и свързаните с тях обреди. Това се дължи донякъде на патриархално-битовите отношения, характерни за нашите географски ширини. Широко дискутираният проблем „Родно-чуждо“ съпътства художествената ни култура в периода от Възраждането до наши дни. Проблемът интригува не само творците, но и критиците и теоретиците на изкуството.

Темата за фолклора и митологията в пластичните изкуства е **актуална** в теоретичен план, комплексна е и обхваща социокултурния аспект в интерпретирането на фолклорно-митологични мотиви през XIX и XX век в България.

Наблюдаваме културни процеси, поради които фолклорно-митологичната тема е особено актуална. От една страна процесите на глобализация се задълбочават, а от друга се наблюдава стремеж към запазване на самобитността на всяка една култура като част от процеса на глобализация. Редица обективни и субективни фактори, свързани не само с изкуството, но и с културата като цяло, социално-битови отношения и т.н. оказват влияние върху творците и темите, които интерпретират.

Изследването застъпва една сравнително неизследвана проблематика - има отделни монографии за творци, работещи върху тези теми, но цялостният поглед върху интерпретацията на тези сюжети и причините, поради които авторите разработват тази проблематика, е оскъден. Някои от произведенията, интерпретиращи тези теми, са изследвани, но в контекста на друга проблематика - историческо, пластично развитие, живописно и т.н. Една от причините, поради които фолклорно-митологичните мотиви в пластичните изкуства не са достатъчно разработвани, се обяснява с факта, че за такова изследване са необходими широкообхватни специалисти с добри познания както във фолклора, така и в пластичните изкуства. „На историците на живописиста не им достига фолклористична подготовка, а на фолклористите не им достига ерудиция в областта на историята на изобразителното изкуство“ (Пропп, В. Я., 1990: 240).

През Възраждането християнството се обособява като една народна религия, в която под пласта на догматичното богословие напират откровено езически представи за битието и мирозданието. В приложното изкуство на XIX в. (църковна дърворезба) се появяват фолклорно-митологични елементи, които не са характерни за християнството и въпреки това съжителстват в хармония, дори се допълват и са изключително въздействащи. През втората и третата четвърт на XIX век в църковната дърворезба неудържимо навлизат фолклорни и светски елементи. Появяват се нови, неприлагани в Българското средновековие мотиви. Въпреки това още в началото на XIX век новият начин на мислене, характерен за Възраждането в България, си проправя път сред наследените от Средновековието традиции и мотиви. Вихра Баева твърди, че от Възраждането „насам пък започва разпадането на затворените патриархални общности и фолклорът загубва своето доминиращо място на универсална културна система, като

започва да съжителства и взаимодействия с разнообразни „модерни“ форми, каквито са книжнината, образователната система, медиите, различните прояви на фолклоризъм и пр“ (Баева, В., 2012:22). Този процес се развива бавно и генерира появата на нови начини на поведение и изява при творците.

След Освобождението социално-битовите отношения представляват интерес за творците. Селото и селянинът като пазители на традициите и на патриархално-битовите отношения в най-автентичен вид са основен мотив в творчеството на художниците.

В пластичните изкуства на XX в. много творци интерпретират фолклорно-митологични теми. През 20-те години на XX век, като част от Движението за родно изкуство, много творци се обръщат към фолклорно-митологични мотиви, като ги идентифицират с „родното“. Фолклорът и митологията се приемат като пазители на традицията и на патриархално-битовите отношения. Движението за родно изкуство поставя актуалния въпрос за „родно-чуждо“, като освен сред творците, темата е особено актуална и при теоретиците на изкуството през 20-те и 30-те години на XX век. Творците, които застъпват фолклорно-митологични мотиви, освен художествено произведение предлагат и един визуализиран прочит на самия мит или фолклорен обред. По този начин ни се предлага и богат материал по отношение на самия фолклорен сюжет.

През тоталитарния период, въпреки умишленото подчиняване на изкуството в полза на партийната идеология и толерирането на автори, които правят изкуство, свързано с партийната идеология, голяма част от творците разработват мотиви, свързани с фолклора и митологията като бягство и противопоставяне на партийните норми. През 80-те години на XX век се забелязва една постепенна промяна на отношението на партийните идеолози към творците, интерпретиращи фолклорни мотиви, осъзнавайки „опасността“ от навлизането на

западни („деградивни“) влияния. Важен фактор е и по-слабото влияние на пролетарския интернационализъм през последното десетилетие на тоталитарния период. Фолклорът и митологията стават предпочитани сюжети, пример за което е общата художествена изложба през 1980г., организирана от Съюза на българските художници на тема „Български предания и легенди“ – ОХИ ’80.

След 1989 г. у нас се създадоха много произведения с фолклорно-митологична насоченост, но съществен проблем се оказва комерсиализацията на фолклора и митологията. В голяма част от произведенията липсва семантичният материал, присъщ за по-ранни периоди от развитието на изкуството. Фолклорът и митологията се приемат като идентификация на творците от Източна Европа.

В последните десетилетия забелязваме процеси към връщане на фолклорно-митологичните мотиви като начин за противопоставяне на глобализацията. В една мултикултурна среда фолклорните теми идентифицират до голяма степен твореца, но остава открит въпросът до каква степен самите художници се придържат към първоизточника, бил той фолклорен обред или мит.

Фолклорът и митологията са постоянен извор на мотиви, охранващи творчеството на художниците. Тези мотиви можем да търсим не само в сюжета, който се интерпретира, те оказват влияние върху стилистиката на творците, върху начина им на пластично моделиране, върху отношението към живописното третиране и т.н. Интересът на творците да интерпретират фолклорно-митологични теми, както и причините за присъствието на тези теми, набелязват траектории за бъдещото развитие на изкуството. В условия на глобализация и унификация проблемът за съхраняване на индивидуалността е от съществено значение. Възниква въпросът до каква степен

присъствието на фолклорно-митологични мотиви е проява на идентичност и индивидуалност.

Цел на дисертацията

Основна цел на дисертационния труд е да се изследват в дълбочина процесите, свързани с появата и трайното присъствие на фолклорно-митологични мотиви в произведенията на пластичните изкуства на България от XIX и XX век.

Тази цел ще се реализира чрез поставянето и решаването на следните **задачи**:

1. Да се анализират произведенията, интерпретиращи фолклорно-митологични мотиви през XIX и XX век като елемент от цялостното творчество на авторите през този период.

2. Анализ на причините и основните фактори, поради които в периода XIX-XX век творците се обръщат към митологията и фолклора (формиране на мироглед на творците и социокултурно наследство).

3. Анализ на източниците на фолклорно-митологични мотиви.

Тезата, която предстои да бъде доказана, е установяване влиянието на мита и фолклора върху авторите при създаването на художествени произведения, както и спецификата на социокултурния аспект в интерпретацията на тези теми.

Творецът оформя своите творчески възгледи и търсения именно като част от тези фолклорни обреди и обичаи, той е пряк участник в тях. При формирането на мирогледа на твореца винаги важно място са заемали традицията, фолклорът и митологията. Голяма роля за формирането на автора играе и отношението на възприемащите творбите му.

Основни методи, които ще бъдат използвани, са сравнителен анализ, семантичен анализ и теоретично обобщаване.

Сравнителният анализ обхваща:

сравнение на произведенията в изкуството на XIX в. с фолклорно-митологични търсения

сравнение между особеностите на отделните школи на XIX в., доколкото всяка една застъпва тези теми.

сравнение на творбите на автори от XX в. в България, интерпретиращи фолклорно-митологични теми на фона на цялостния процес на глобализация.

Семантичният анализ е силно застъпен в изследването, знаковата природа е основна при символа. Както при всяко знаково явление, тълкуването (дешифрирането) му се превръща в основен проблем. Тук е една от много важните разлики между съвременното изкуство, което работи с индивидуални, личностни символи, обикновено тясно обвързани със субективния свят на творческото аз, и фолклора, чиято символика се опира на общоприетата от много поколения, изработвана столетия наред конвенционалност.

В изследването е застъпен и **комплексният подход**: Разглеждане на Изкуството в периода XIX-XX в. се разглежда чрез единството *творец - произведение - общество* и връзките и взаимодействията между тях.

Комплексността в изследването на даден кръг от явления в културата и изкуството се характеризира с редовно използване на сравнителни изкуствоведчески анализи, както и очертаване на всички елементи от системата и изследване на връзките между тях. Широка осведоменост, в определени случаи - дори прекрачването на границите на отделен период в развитието, са необходими, за да се проследи еволюцията на определени мотиви в различни епохи и при различни видове художествено творчество.

В разглеждането на културата и изкуството през XIX и XX век и фолклорните влияния върху творците е необходим

широк периметър от задачи, които изкуствоведите в определени аспекти пренебрегват.

В. Ангелов твърди, че „Ограничавайки се в едно изкуство от една епоха те с право имат самочувствие на високо квалифицирани специалисти. Изтърваната понякога фраза „Това е моята област“ крие обаче в подтекста, че всяко изскачане извън последната мирише на дилетантство. Впрочем за тях това може би е така! Сравнително-изкуствоведският анализ изисква друг вид специалисти, които ще привлекат фактически материал от различни изкуства и епохи“ (Ангелов, В., 1980: 5) Изследване, което да застъпва причините за интерпретиране на фолклорно-митологични мотиви в пластичните изкуства на България през XIX-XX век, не е разработвано. Причините за това са, че се обхваща голям период с различни направления и автори с различен натюрел, не на последно място – и че целият този период се характеризира с динамичност.

Всички факти ще бъдат осветлени в културологичен план, изкуствоведски факт ще присъства, но той ще бъде подчинен на културологичния аспект, в който ще бъде разгледан текстът.

Художествени факти, произведения и автори ще бъдат разгледани в контекста на културата.

Източниците на изследването са произведения на българското изящно и приложно изкуство от XIX-XX в., автентични произведения на приложното изкуство, които са запазени (килими, декоративни пана, дърворезба, и т.н.), трудове на автори, работили върху тези проблеми, монографии за отделни творци, периодичен печат, специализирани списания (сп. Проблеми на изкуството, сп. Изкуство и др.) За дълбочинното вникване в проблема и мотивите за интерпретиране на фолклорно-митологични теми значим фактор е непосредственият контакт със съвременни творци, интерпретиращи тези теми.

Институти, от които се набира материал за изследването, са музеи, галерии, църкви, манастири, библиотеки, институти към БАН и др.

Като **съдържание** изследването се състои от четири основни глави, които разглеждат значими периоди в областта на културата и изкуството през XIX - XX в.

Темата се разпростира върху XIX-XX в. в българските изкуства (изящни и приложни).

В **първа глава** се разглежда възрожденското изкуство, като се засяга и част от предвъзрожденския период, както и Средновековието като причини за формирането на културата на Българското възраждане. Основният акцент в първа глава е върху:

- фолклорно-митологични мотиви в българското изкуство през XIX в.;

- характерни особености в развитието на изкуството и културата през Възраждането и причини за интереса към фолклорно-митологичните мотиви;

- влияние на фолклора и митологията върху художествените школи през Възраждането;

- представители на възрожденската живопис, интерпретиращи фолклорни мотиви;

- някои основни тенденции и изводи, характеризиращи фолклорно-митологичните мотиви като част от възрожденското изкуство и култура;

Въпреки нарастващия светски патос през Възраждането, тези мотиви съхраняват древни митологеми, оцелели поради включването им в контекста на патриархалния бит, вярвания и представи за мирозданието. Те изпълняват апотропейна роля, изразяват дуалистичия светоглед за битието на патриархалния селянин, символ на плодородието (например убитата от Св. Георги ламя, от чието тяло потичат реките на плодородието) и пр.

Времето от XIX до началото на XX век е време на преход. От една страна то се характеризира с осъзнаване на твореца като автор със свои творчески търсения, от друга – със засилено влияние на религията, подчинена на определени норми и канони. Пресечната точка от тези два аспекта е, че се появяват произведения през XIX в., които са изключителни като въздействие, съчетавайки в себе си идеите на християнството, но в същото време и пресъздаващи усещането на твореца за неговия душевен и фолклорен бит.

В **глава втора** са представени фолклорно-митологични мотиви в българското изкуство след Освобождението на България от турско робство. Акцентът е върху:

- Битово-описателния характер в творчеството на следосвободенските художници и фолклорните влияния върху тях. Селото като основна тема в стремежа към национален стил.

- Представители на следосвободенското изкуство в България, повлияни от бита и фолклора.

- Някои основни тенденции и изводи, характеризиращи битоописателния характер в произведенията на първото поколение следосвободенски художници в България.

В следосвободенската култура тези мотиви са превърнати в знак за национална идентичност и за древност на българската култура.

В **трета глава** подробно са разгледани фолклорни мотиви в живописа, скулптурата и графиката от първата половина на XX век като част от Движението за родно изкуство:

- предпоставки за появата и развитието на Движението за родно изкуство; българският фолклор и българската митология като фундамент;

- представители на Движението за родно изкуство, повлияни от фолклорно-митологични мотиви; живият интерес към „родното“ (разбирано като синоним на българската

културна идентичност) и противопоставянето му на глобализацията (която навлиза в изкуството днес);

- някои основни тенденции и изводи, характеризиращи фолклорно-митологичните мотиви като съществен принос за възникването и развитието на Движението за родно изкуство, както и ролята на Движението за развитието на културата и изкуството през XX век;

- проблемът „родно-чуждо” през 20-те и 30-те години на XX век; художествената критика и отношението ѝ към Движението за родно изкуство.

Фолклорни мотиви в живописа и скулптурата от първата половина XX век като част от Движението за родно изкуство (Иван Милев, Н. Кожухаров, Д. Гюдженов, Ив. Лазаров, Г. Машев, Вл. Димитров - Майстора, Златю Бояджиев, Борис Коцев, Васил Захариев и др.) Вътре в Движението (като антипод на нахлуващата у нас западна култура) е даден тласък на битовата (жанровата) живопис и скулптура, включваща и фолклорни сюжети.

В **глава четвърта** се разглеждат фолклорно-митологични мотиви в пластичните изкуства на България през втората половина XX век:

- фолклорно-митологични мотиви в пластичните изкуства на България през тоталитарния период;

- основни аспекти и предпоставки при интерпретирането на фолклорно-митологични мотиви през тоталитарния период;

- творци, повлияни от фолклора и митологията; фолклорът като част от творческата самобитност;

- фолклорни мотиви с различна интерпретация при различни съвременни творци като Н. Кутева, Д. Казаков, Л. Янко, К. Исинов, и други;

- някои основни тенденции в културата и изкуството и изводи за тях през тоталитарния период - фолклорът и

митологията като източници на мотиви в произведенията на творците;

- пластичните изкуства в България в периода 1989-2000 г. (изкуство в преход).

Дисертационният труд проследява основните причини за интерпретиране на фолклорно-митологичните мотиви през XIX-XX в. Един от факторите е интересът към българската старина. Примитивизмът не по-малко стимулира интереса към фолклорните мотиви през XIX-XX в. Проявите на примитивизъм в българското изкуство са основно в две насоки. Една от тях е същинският примитивизъм, който се определя като „изкуство на сърцето“, той е неподвластен на законите на композицията, перспективата, обемното изобразяване. Обикновено се практикува от нешколувани автори. Другото направление на примитивизма се практикува от школувани творци, които умишлено пренебрегват законите на перспективата, композицията, обемното изобразяване и целенасочено търсят аналогия с примитивно и непосредствено изразяване.

Настоящото изследване дава отговор на редица въпроси, свързани с интерпретацията и причините за интереса към фолклорно-митологичните мотиви, но поставя въпроси, които са част от цялостните процеси, свързани с развитието на културата и изкуството. Новите технологии, комерсиализацията и глобализацията на културата и влиянието им върху фолклорно-митологичните теми са въпроси с нееднозначен отговор.

В дисертационния труд е разгледано творчеството на автори, за които фолклорно-митологичните мотиви не са епизодични прояви. В изкуството на XX век много творци интерпретират мотиви, свързани с фолклора и митологията, но при разгледаните автори тези мотиви предопределят цялостното творчество, възгледи и стилистика на творците.

Изследвани са мотивите, а не само темите, които са свързани с фолклора и митологията. Художествените произведения може да са озаглавени с наименования, които не предполагат фолклорно-митологични теми, но в същото време да кореспондират с такива мотиви.

В изследването са представени автори, които за пръв път влизат в научен оборот, както и богат снимков материал, който включва 127 илюстрации и списък на илюстрациите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

През XIX и XX век фолклорно-митологичните мотиви имат значимо присъствие в произведенията на творците. Интересът към българския фолклор и митология е продиктуван от много фактори, които са комплексни както от национално, така и от регионално естество.

Патриархално-битовите отношения бележат развитието на културата и изкуството, те са част от мотивите за интерпретация на фолклорно-митологичните теми. Българската старина и славното минало са опора на творците през целия XIX и XX век.

Чуждите заемки в българското изкуство не нарушават и не променят националния му характер, а дори обогатяват българската култура като част от общоевропейската.

Идеята за национално, самобитно своеобразие на родното изкуство се реализира чрез интерпретиране на фолклорни мотиви, извор на които е реалността, която заобикаля творците (селският бит, патриархалните отношения, наследените от Средновековието и примитива традиции).

Причините за интерпретиране на фолклорно-митологични мотиви са широко обхватни и комплексни:

- противодействие на урбанизацията, механизацията и навлизането на западните влияния;*

- загубената връзка с природата и носталгията по патриархалното българското село, изразител и пазител в най-автентичен вид на традициите и фолклора;
- фолклорът и митологията като своеобразно бягство от условностите на цивилизацията;
- фолклорът до определена степен помага на авторите за тяхната идентификация;
- фолклорът като бягство и свобода от академизма;
- фолклорът като начин за индивидуализация на творците;
- фолклорът в българското изкуство се разглежда като синоним за етническа самобитност и принадлежност.

Дисертационният труд разглежда натуралистично-етнографския период при първото поколение следосвободенски художници (Мърквичка, Ан. Митов, Ив. Ангелов) и анализира периода на „родно изкуство“. Акцентира се върху парадоксалната позиция на художниците от това движение. Защото европеизацията навлиза в традиционното българско село, заедно с това там настъпва социална поляризация, а художници като Вл. Димитров-Майстора, Ст. Венев, В. Стоилов продължават да изобразяват (идеализирайки и опоектизирайки) традиционното патриархално село, останало сякаш извън европейските влияния. Защо се прави това? Научната разработка дава компетентен и убедителен отговор. Проблемът родно-чуждо, началото на който е поставен още през Възраждането, и кулминацията му през първата четвърт на XX век, продължава да бъде актуален в различни аспекти на българското изкуство и култура, дори и през XXI век. Българската култура е отворена система, която приема влияния и същевременно влияе върху други култури. Тези

влияния обогатяват и разширяват творческите възможности.

През 20-те и 30-те години се водят спорове относно родното и чуждото. От едната страна са К. Гълъбов и Ат. Илиев, които приемат чуждите заемки, стига те да се впишат в контекста на националната ни култура. От другата страна са противниците на всякакви европейски влияния, които разрушавали националната ни идентичност (Найден Шейтанов, Янко Янев). Следва социалистическият период, в който се разкрива как най-неочаквано през 60-те години се появява примитивът, включително застъпван и от творци, завършили и дипломирани в Националната художествена академия (Димитър Казаков-Нерон, Лика Янко и др.), а с този примитив започва и възвръщане към фолклора. Този поврат е своеобразно бягство от нормите и догмите на социалистическия реализъм, това е възможност и за творческа свобода, каквато нормативната естетика на соцреализма ограничава. По време на тоталитарния период у нас заедно с националните и официални празници, хората продължават да почитат и празниците, свързани с религията, както и фолклорните празници. През годините на тоталитарния период отношението към фолклорно-митологичните мотиви от страна на управляващата партия и търнимостта към тях е различно. През 80-те години на XX век партийните идеолози са наясно с факта, че за предпочитане е фолклорно-митологичните мотиви да бъдат оставяни да еволюират в творческите възгледи, вместо „упадъчните“ западни влияния.

Съсредоточаването върху фолклорната тематика продължава и след 1989 г. Разглеждайки този период, представен от различни по творчески натюрел художници, в научен оборот се включват и такива творци като Атанас Янев и Атанас Дафинов от Благоевград.

В периода след 1989 г. (годините на преход) факторите, които бележат развитието на културата и изкуството, са комплексни:

- промяната на политическата и икономическа система*
- навлизане на влияния от Западна Европа*
- развитие на новите технологии.*

Тези фактори от своя страна довеждат до:

- комерсиализация на изкуството*
- нови начини на правене и показване на изкуството*
- промяна и влияние върху темите, които интерпретират авторите.*

Комерсиализацията по отношение на интерпретиране на фолклорно-митологични мотиви е един от елементите, които характеризират годините на преход. В произведенията, интерпретиращи фолклорно-митологични теми, липсва семантично-съдържателният материал, който е типичен за произведенията от по-ранни периоди от развитието. Фолклорът и митологията се използват с комерсиална цел. Фолклорът като част от националната идентичност в края на XX и началото на XXI век се използва за направата на сувенири и произведения на изкуството със съмнителни художествени стойности и умишлено се търси комерсиалният ефект.

В изследването, освен че се предлага един културологичен анализ на развитието на изкуството и културата през XIX и XX век, е застъпен и изкуствоведският анализ на творби и на автори, важни за развитието на обществото процеси и свързаните с тях последствия. Представен е и творческият поглед (на художник, активно участващ в художествения

живот), което прави изследването по-обективно и вниква в процеси, които не са били достатъчно изследвани. Основен недостатък при изследването на фолклорно-митологичните мотиви в българското изкуство е, че в бо̀лшинството изследвания по проблема са представени в обобщен вид гледните точки на теоретиците и критиците на изкуството, но липсва гледната точка на твореца. Непосредственият контакт при създаването на едно художествено произведение и свързаните с този процес преживявания са не по-малко значими при тълкуване на художествените творби. Освен към изкуствоведския анализ, настоящото изследване се придържа и към културологичния подход и към виждането на някои съвременни автори в областта на изкуството, които интерпретират фолклорно-митологични мотиви.

Фолклорно-митологичните мотиви са разгледани като органична съставка от културата през отделните периоди на XIX и XX век.

Разглеждайки изкуството и културата през XIX и XX век, може да се направи извод, че много от процесите, които се развиват, и актуалните теми, които ангажират творците и критиците на изкуството, са актуални както през XIX, така и през XX век, дори и през първите 15-ина години на XXI век.

НАУЧНИ ПРИНОСИ

1. Най-значимото достойнство и научен принос на дисертацията е, че е разработена тема, оставала досега извън научния оборот.

2. Съществен принос в дисертационния труд е, че в обобщена форма са представени най-характерни примери за фолклорно-митологични мотиви в българското изкуство, разгледани са автори, които за пръв път влизат в научен оборот.

3. Дисертационният труд изследва в дълбочина процесите, свързани с появата и трайното присъствие на фолклорно-митологични мотиви в произведенията на пластичните изкуства на България от XIX и XX век.

4. Комплексното изследване на процесите, свързани с причините за интерпретиране на фолклорно-митологични мотиви в контекста на времето, в което живеят и творят авторите им, е от съществено значение за приноса на разработката. Това обяснява някои настоящи и бъдещи

тенденции, свързани с развитието на културата и изкуството у нас.

5. Дисертационният труд прави ретроспективен анализ на фолклорно-митологичните мотиви в нашето изкуство. Периодът, който обхваща научното изследване, е голям (две столетия) и това е едно от предимствата, тъй като се прави съпоставка как историческите и социални условия оказват влияние върху творците и мотивите, които те интерпретират, и върху обществото.

6. В изследването е застъпен богат фактологически материал, многообразие от творци и произведения на изкуството, свързани с фолклора и митологията. Систематизирането на голям обем от информация - текстова и илюстративна, свързана с фолклорно-митологичните мотиви и тяхното интерпретиране от творците през XIX и XX век, е част от приноса на изследването.

7. Дисертационният труд е представен от две гледни точки: от една страна през гледната точка на творец, който активно участва в художествения живот, и от друга – културологичният поглед върху процесите, които съпътстват и които са причина за интерпретирането на фолклорно-митологични мотиви.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Абаджиев, Св. (2011) „Фолклорно-митологични мотиви в пластичните изкуства на България през втората половина на XX век. –В: Годишник на Съюза на учените в България, клон Благоевград, том 5, Благоевград.

2. Абаджиев, Св. (2011) „Фолклорно-митологични мотиви пластичните изкуства на България през тоталитарния период“. –В: Сборник „Съвременният поглед на докторанта към науката. Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград.

3. Абаджиев, Св. (2012) „Пластичните изкуства в България през периода 1989-2000 г. Изкуство в преход. Сборник „Езиците на културата“, т. II, Университетско издателство „Неофит Рилски“ – Благоевград.

4. Абаджиев, Св. (2012) „Рамката на картината и картината на рамките. –В: Годишник на Съюза на учените в България, клон Благоевград, т. 6, част 2.

5. Абаджиев, Св. (2014) „Комерсиалното в изкуството (някои тенденции в развитието на изкуството в България

*след 1989 г.). –В: Годишник на Съюза на учените в България,
клон Благоевград, т. 8.*